

Svjedoci smo da je i danas tako, u islamskom svijetu i kod nas. Autor knjige *Poruke Kur'ana* pridružuje se intelektualnoj karavani današnjih muslimanskih *kontekstualista* koji su muslimanima u Evropi itekako potrebni i bit će to sve više u nadolazećim desetljećima.

Almir FATIĆ

TEVHID

Ismail R. al-Faruqi, *Tevhid: njegove implikacije na mišljenje i život*; Preveo dr. Džemaludin Latić, Sarajevo: CNS - El-Kalem, 2011. (drugo izdanje)

Bit svakog vjerskog iskustva jeste Bog. On, Allah, Bog, čini početak i kraj cjelokupnog muslimanskog, privatnog i javnog, života. Ovo je temeljna teza sjajne knjige, *Tevhid: njegove implikacije na mišljenje i život*, autora Ismaila R. al-Faruqija, koja u mjesecu junu ove godine ima svoje drugo izdanje. Izdavači su El-Kalem i agilni CNS.

Tevhid je, naglašava Faruqi, primordijalni oblik vjerske svijesti. Politeizam, što je prema učenju islama sinonim samom nevjerovanju, jeste iznevjeravnje i iskrivljavanje prvobitnog i autentičnog vjerovanja. Svrha Božijih poslanika, kojih je bilo onoliko koliko i ljudskih zajednica, bila je u rehabilitaciji monoteizma, u otpuhivanju prašine s ploče tevhida. No, kada je riječ o Kur'anu, posebno se naglašava koncept Božije jedinosti u kojem je sadržan obračun, ne samo s paganskom percepcijom svijeta, već replika upućena i pojedinim prvobitno monoteističkim tradicijama, kao što su kršćanstvo ili judaizam, zbog devijacije u odnosu na autentični tevhid. Ova kur'anska replika odnosi se prije svega na kompleksno kršćansko učenje o Božijoj imanentnosti u svijetu, kroz rađanje i smrt tobožnjeg božijeg sina koji je istovremeno i bog. Kur'an je precizan: Bog nema sina, ni oca, on je transcendentan, a svi ljudi, uključujući Isusa, samo su Njegovi robovi. Tevhid je, dakle, svjedočenje da "nema drugog Boga osim Allaha". Ovaj koncizni stav, iako izrečen u negativnoj formi, predstavlja temelj na kojem je sazdan heterogeno obilje islamske kulture i civilizacije. U tevhidu je sadržan muslimanski 'Weltanschauung'. Tako shvaćen koncept tevhida sadrži sljedeće implikacije:

- Stvarnost je ontološki podijeljena na Stvoritelja i stvorenja. Stvoritelj je transcendentan u odnosu na stvorenja. Sve što postoji jeste stvoreno od Njega: meleki, ljudi, vrijeme, prostor, nebe-

sa i Zemlja. Stvoritelj i stvorenja su ontološki različiti i ni na koji način ne može doći do njihovog miješanja.

- Jedinu odnos koji je moguć između stvorenja i Stvoritelja jeste idejni odnos. Stvorenja "znaju" za Stvoritelja. Tako su ljudi obdareni razumijevanjem da bi mogli da Ga spoznaju.
- Svijet je teleološki ureden. Sve što postoji podređeno je svrsi koju je odredio Stvoritelj. Stoga, svijet nije rezultat slijepog slučaja; svijet je savršena kreacija, a ne neizdiferencirani haos. Moralne odluke pojedinaca trebaju biti usklađene sa specifičnom svrhovitošću moralnih zakona, koji se razlikuje od prirodnih svrha.
- Ljudima je, kao nosiocima moralnog djelovanja, data sposobnost da realiziraju Božije svrhe u vremenu i prostoru. Otuda proizilazi čovjekova dužnost da mijenja sebe i svoju okolinu s ciljem prilagođavanja Božijim svrhama.
- Budući da je sposoban da mijenja sebe i svoju okolinu, čovjek jeste odgovorno biće. Razlozi njegove odgovornosti leže u sposobnostima koje su mu date; bez njih, čovjek nije odgovoran.

Tevhid predstavlja striktni monoteizam, a islam religiju koja beskompromisno odbacuje bilo kakvo narušavanje monoteizma. U tevhidu je sadržana normativna osnova ljudskog života, mogućnost i smisao moralnog djelovanja. To znači da samo Bog može biti Naredbodavac, dajući ljudskom životu pouzdan aksiološki temelj. Zato što je On izvor Ljepote, Istine i Dobra. U normativnom smislu, tevhid je prvi i posljednji imperativ islama. Jedinu grijeh koji je neoprostiv jeste skrnavljenje tevhida. Jer, rušenje temelja za sobom povlači rušenje cijele zgrade. Prema učenju islama, postojanje Boga jeste princip koji omogućuje jedinstvenost kosmosa; na sličan način, priznavanje tevhida omogućuje jedinstvenost ljudskog privatnog i socijalnog života. Pravo na razmišljanje o Božijoj transcendentnosti jeste univerzalno ljudsko pravo. Prema učenju islama, Bog je sve ljude stvorio s sposobnošću da Ga spoznaju u Njegovoj transcendentnosti. To je urođena dispozicija, o kojoj je pisao i Rudolph Otto, tvrdeći da je svako ljudsko biće obdareno sposobnošću - koju je on nazvao *sensus communis*, posudivši ovaj termin od Imanuela Kanta - da spoznaje Sveto u njegovoj bezgraničnoj egzistenciji i moći. Promišljanje i spoznavanje postojanja Boga ne može biti privilegija određenih pojedinaca ili grupa. Istovremeno, ovaj živi proces spoznavanja Boga može se odvijati samo između pojedinca i Boga, među kojima nema posrednika. Ako je sposobnost spoznavanja Boga urođena, kako onda dolazi do krivih vjerovanja, do devijantnih

predodžbi o Bogu? Islam ova odstupanje od urođene, autentične vjere pripisuje povijesnom kontekstu, odnosno sredini, kao i nekim ljudskim osobinama kao što su zaboravnost, strasti, lijenost itd.

Kur'an govori o Bogu kao o jedinom Bogu, kao o Stvoritelju nebesa i zemlje, Koji je Vječni i Živi, Koji je daleko od onoga što mu pripisuju, do Kojeg pogledi ne dopiru a On do pogleda dopire. Sve što se može znati o Njemu, zna se kroz Njegovu Objavu i njegovo stvaranje. Ove kur'anske upute konkretizovane su u islamskoj civilizaciji u vidu jedne sveopće opreznosti kada je riječ i o najmanjem poistovjećivanju bilo kakvog bića, lika i stvari s Bogom. Muslimska budnost spram mogućih devijacija u odnosu na učenje o Božijoj transcendentnosti, svoj prefinjeni izraz na povijesnom planu, pronašla je u umjetnosti i jeziku.

Kako je već kazano, u formuli tevhida („Nema Boga osim Allaha”) naglašena je njena negativna konotacija, koja, u širem povijesnom kontekstu, predstavlja diferenciju specifičnu islama. Povijesno pojavljivanje islama događa se na negativnom horizontu: kao rušenje tadašnjeg arapskog politeizma, koji je u sebe uključivao cijeli jedan nehumani moral, te obračun s judeo-kršćanskim preformuliranjem učenja o Božijoj transcendentnosti, koje je u slučaju judaizma izvršeno u formi religijskog etnocentrizma. Najznačajnija implikacija tevhida u odnosu na jevrejsko samofavoriziranje jeste instalacija sveopćeg egalitarizma: svi ljudi su pred Bogom jednaki, a najbolji su oni koji su najmoralniji.

Na aksiološkom nivou, tevhid izražava tri nova značenja. Prvo, svijet je, budući Allahova kreacija, savršen, bez nedostataka, i kao takav, sadrži neupitnu vrijednost. Svijet nije propao čin, niti privremeno zlo. On je Božija blagodat data čovjeku, beskraini resurs kojim čovjek treba, odgovorno i svjesno, da upravlja. Drugo; čovjek nije osuđenik koji čeka Spasitelja. On je prije, zahvaljujući slobodi da vjeruje i čini dobro, kovač vlastite sreće. I treće, "dobro" kao cilj morala, nije rezervirano za određene pojedince ili grupe. Moral je univerzalan, a to znači da je svaki čovjek dužan da prema svakom drugom čovjeku postupa dobro. Iz tevhida, kao fundamenta, Faruqi derivira mnoštvo principa: povijesti, znanja, metafizike, etike, društvenog uređenja, ummeta, porodice, političkog uređenja, ekonomskog uređenja, svjetskog uređenja, estetike.

Samedin KADIĆ